

EDUCAȚIA PERSONALITĂȚII PROACTIVE

Vladimir BABII, Tatiana BULARGA

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

The principle of pro-activity as the basis of education is examined in the article. The given phenomenon contributes to the changes of personality that take place due to some organizational rules supported by individual experiences. The author emphasizes four variants of significant manifestation of pupil pro-activity treated both on theoretical and praxiological analysis of musical and artistic activity of a pupil.

Personalitatea proactivă întrunește un ansamblu de legături trainice care asigură **integritatea** acesteia, alcătuind un construct rezistent la influențele externe și fermitatea de a păstra caracteristicile fundamentale ale unei persoane concrete. Personalitatea, prin felul său de a fi unicitară, este o structură cu acumulări valorice: caracter, aptitudini, atitudini, preferințe, emoții etc. Valorile individuale capătă o dezvoltare și o orientare performantă într-un anumit domeniu doar atunci, când persoana știe „*Ce să facă?*” și „*Cum să facă?*”, pentru a se alege cu un rezultat calitativ. Ideal, fiecare persoană dispune de următoarele calități transferabile în **pro-activitate**: a) valorificarea eficientă a resurselor individuale; b) centrarea pe acțiunile pozitive; c) raportarea experienței proprii la performanțele domeniului respectiv și idealului sociouman; d) asumarea de responsabilități; e) tendințe de dezvoltare a unui limbaj proactiv.

Proactivitatea este o atitudine trăită, verificată de experiența *proprie*, propriul mod de existență, adică este o modalitate comportamentală interior–exterior echilibrată, și spre deosebire de substructura sa de *activitate*, nu numai că presupune experiența spiritului, ci și forma creării *sinelui*. Noi abordăm proactivitatea drept variabilă personală, drept comportare definitorie a unei personalități. A ajunge la un grad proactiv al acțiunii individuale înseamnă a da prioritate conștiinței și nu evenimentelor întâmplătoare. Prin simbioza cuvintelor *pro* și *activ*, *activitate* s-a obținut noțiunea cu o nouă semnificație, superioară înțelesurilor elementelor constituente, care, în viziunea lui S.Covey, „denotă ceva mai mult decât a lua inițiativă” [1, p.58].

Principiul educației personalității proactive contribuie la dirijarea comportamentelor elevului atât de pe poziții normative, cât și cu luarea în considerație a experiențelor personale. Principala semnificație a proactivității constă în tendința persoanei de a se schimba – proces care se desfășoară pe două căi: *tehnologică*, bazată pe stimulii veniți din exterior, și *naturală*, bazată pe particularitățile individuale (imaginație, conștiință de sine, voință etc.), stimulate din interior. Din perspectiva principiului nominalizat, în educația muzical-artistică este important a orienta demersurile teoretice și legitățile praxiologice spre desfășurarea eficientă a **acțiunii** specifice domeniului. Actualmente nu dispunem de o viziune determinativă asupra mecanismelor de identificare a motivului care a declanșat partea practică a acțiunii și de măsurare a activismului intern. În schimb, cunoaștem că „comportarea omului în *exterior* reprezintă acțiunea sa, iar comportarea omului *înspre interior* reprezintă viața sa spirituală” [2, p.95]. Relaționarea dintre elementele proactivității este destul de actuală în plan formativ prin domeniul muzical-artistic, care însuși constituie un stimul de natură internă–externă.

Fig.1. (A, B). Dualitatea existenței.

Proactivitatea muzicală are diferite grade de centrare a energiei cu indicii *pozitivi*, *negativi*, *pozitivi și negativi*. Există o relaționare reciprocă între structura „a fi” (trăire, ființare, afectivitate) și structura „a ști”, care conduce la constituirea fenomenului „conștiință-de-sine” („a fi” și „a ști”).

Conform figurii 1, A, *viața spirituală* are formula: „a fi” → conștiință de sine, care include un set de alte structuri cum ar fi: cunoașterea, voința, imaginația. Revizuirea permanentă a nivelului de cunoaștere „adaugă conștiinței rezonanțe noi” [2, p.95] sau, altfel spus, are loc o permanentă „răsucire” în jurul structurii „a fi” cu mintea plină de cunoaștere (stare de esență), care schematic are următorul aspect: S (stimul) → A („a fi”) →

P (proactivitate) → R (răspuns). Schema include următoarele aspecte: a) folosirea rațiunii, intelectului persoanei; b) cunoașterea existenței individuale și social-culturale; c) influența adecvată asupra lumii interioare și a legăturii cu practica. Din figura 1, **B**, identificăm tendința elevului de a propaga în exterior energiile acumulate, de a se *deschide* prin artă.

Schema binară S – R a fost suficientă doar pentru cercetarea problemelor legate de comportamentele umane în condiții de laborator, care erau abstractizate de la componentele active ale persoanei. Cea mai simplă relaționare S - R, după cum menționează N.Sillamy, este *reflexul* care nu constituie decât o eliberare a energiei, ca reacție la un excitant. Calificăm această reacție, acest răspuns drept „activitate nervoasă inferioară, spre deosebire de activitatea nervoasă superioară, acea activitate a creierului care pune în funcțiune mecanisme de acțiune de o complexitate extremă, din care rezultă sentimentele și fenomenele gândirii” [3, p.13]. Există două căi de acționare dintre care: prima are loc sub influența evenimentelor și împrejurărilor determinate, iar a doua – în baza independenței individuale.

În cadrul cercetărilor asupra activității copiilor/adolescenților se operează cu termenii „manifestare”, „automanifestare” etc., care sunt insuficienți pentru determinarea stărilor proactive ale activității, deoarece, „a manifesta” nu este mai mult decât „a fi”, „a trăi”, „a te afla”. „A fi activ”, „a te afla în stare activă” este doar o condiție a procesului de centrare a demersului spre un sens filozofic, proactiv. În cazul de față, nu are loc decât actul de întrepătrundere a noțiunilor de *activitate* și *proactivitate* (activ → proactiv).

Multiple erori educaționale se ascund în modalitatea de a distinge tipul elevului *proactiv* de cel *reactiv*, activitatea propriu-zisă de activitatea fictivă, fiindcă: „Ea (*personalitatea* – V.B., T.B.) se identifică nu numai cu numele său, pe ea o identifică și legea, cel puțin în limitele în care ea recunoaște *responsabilitatea* (subl. – V.B., T.B.) pentru comportamentele sale [6, p.182]. Comportamentul bazat pe responsabilitate nicidecum nu poate fi rezultatul unei activități false, impuse din exterior, deoarece responsabilitatea este superioară activității propriu-zise.

Teoria educației muzical-artistice semnalizează despre existența așa-numiților *factori de frânare* ai proactivității atât de ordin obiectiv, cât și de ordin subiectiv. Astfel, în lucrările lui G.Brezul, D.Kabalevski, fondatorii noilor concepte educaționale în domeniul muzicii, sunt evidențiate mai multe eșecuri ale sistemului educațional.

Actualmente, s-au schimbat valorile social-economice care au influențat asupra întregului palier infrastructural și individual. Muzica, în esența sa, are menirea de a-l *introdesechide* pe elev prin/spre artă. Analiza demersurilor teoretice asupra rolului muzicii în viața elevului permite să constatăm că majoritatea acestor demersuri se reduc la afirmația că muzica „... ascultată și interpretată în copilăria școlară, muzica înaltă, în mod activ influențează la formarea calităților spirituale pozitive ale personalității elevului...” [5, p.35]. Evident, această afirmație poate fi variată, completată, însă, de la autor la autor, sensul ei fiind constant: stimulii muzicali *influențează* asupra persoanei pe toate căile posibile. De aceea, în praxiologia educației muzical-artistică este necesar a evita conexiunea scurtă în relația „S – R”, pentru a obține un efect în defavoarea unei relaționări mediate de proactivitate.

Între componentele formulei „S – R” se situează nu numai activitatea propriu-zisă, ci se mai creează un spațiu psihic, care determină comportamentele teritoriale. Elevul are nevoie de un asemenea spațiu, ca fiind fundamental pentru a exista și a acționa. Fiecare individ, în ambianță cu mediul cultural, mediul educațional își formează un spațiu individual. În dependență de natura „hărților individuale” proactive, intervenția noilor evenimente în spațiul individual provoacă o stare de confort sau disconfort spiritual. În acest context, este necesar a valorifica pe larg plasticitatea și aptitudinea de adaptare a elevului. Scoatem în evidență conceptele didactice, adepții cărora optează pentru ideea „*condiționării specifice* a procesului de învățământ de către forma organizării sociale” [4, p.7], mai ales, în legătură cu scopul educațional de a realiza în om un anumit sistem de valori. Didactica contemporană investeste în învățământ o enormă cantitate de resurse în ceea ce s-a obișnuit a numi „instrucție” (cu un sens mai larg a celui de informație sau informații și deprinderi) [ibidem] și „educație” cu sens mai restrâns, adică dezvoltarea forțelor interioare, în special, *formarea atitudinilor pozitive* (A.Kriekemans, 1967; Vl.Pâslaru, 1996, 2003).

Educația muzical-artistică proactivă implică înmatricularea în didactică, pe scară largă, a ideii că „nu ne putem opri la însușirea cunoștințelor, ci trebuie să continuăm prin dezvoltarea intelectului și moralității, *formarea atitudinilor* (V.B.) [4, p.8]. Formarea atitudinilor este, în esența sa, o „*repliere*” spre sine, ceea ce este în posesia creației artistice. Astfel, răspunsul pe care o persoană trebuie să-l acorde unui stimul este nu

atât cu destinație externă, cât cu tendința de a răspunde conștiinței sale, care ea una este în stare să se *introducească* către lumea care „ar exista în afară de lumea fizică” [4, p.8].

Orice întrebare-stimul, cât de naivă și elementară ar fi, neapărat trezește curiozitatea celui întrebat, chemând la viață, la acțiuni adecvate energiei, experienței individuale, experienței de grup. Stimulul (S) sonor este mediat de răspunsul (R) plastic, care declanșează un alt stimul „vizual + sonor”, ce, până la urmă, se alege cu efectul (R) *sentimentului* sau al *sensului* realizat în practică, în achiziționarea sensurilor interne. Gradul de plasticitate și expresivitate muzicală crește odată cu creșterea plasticității *imaginației* auditiv-vizuale. Imaginația plastică, de rând cu *voința*, *conștiința* și *conștiința de sine*, constituie un sistem de capacități-cheie ale modelului proactivității.

Primul grad de interferență dintre cuvânt și muzică constă în *orientarea proactivă*, de *interferență* (abatere a unei performanțe, care rezultă dintr-o activitate sau dintr-o sarcină intercalată sau concurrentă) a semnalelor muzical-sonore și verbale. Stimulul verbal sau lingvistic în comportamentul obișnuit al unei persoane are funcția de „r (redundanță) – s (sentiment)” ca structură intermediară între „S – R” (S – r – s – R). Să analizăm care este rolul acestei structuri în contextul semnalelor muzicale. Acțiunea identificării, recunoașterii sunetelor articulate care alcătuiesc limbajul oral, este dirijată de așa-numitul sistem auditiv „de recepție și integrare” (M.Golu), numit auz fonemic sau verbal. Fără a concretiza funcțiile fiecărui fonem, element modal, care determină individualitatea cuvintelor și compararea lor cu modelele de etalonare, ne referim, în special, la gradul de interferență dintre stimulii muzicali și cei verbali. Totul ce se referă la intonarea vocală a unei melodii nu trece cu vederea și auzul fonemic. Aceasta are loc din motivul că însăși intonarea vocală a melodiei fără cuvinte, implică momentul vocalizării, și anume, are loc îngânarea, intonarea pe o anumită vocală: „a”, „u” sau pe o anumită silabă: „la”, „lir”, „luri” etc., fapt care confirmă prezența auzului fonemic. Toate acestea nu sunt lipsite de aceleași alterări, interferențe dintre stimulii muzicali/verbali și melodiile interpretate la instrumentele muzicale.

Al doilea grad de interferență dintre stimulii muzicali și stimulii verbali este legat de interpretarea muzicii cu program, de exemplu: „Dimineața” de E.Grieg, „Simfonia fantastică” de H.Berlioz, „Anotimpurile” de A.Vivaldi etc. Cuvântul sau îmbinarea de cuvinte ce denumește creația muzicală constituie un stimul-programă care orientează interpretul (ascultătorul-explicator) spre anumite reacții anticipative. Asemenea stimuli îi calificăm drept conexiuni proactive.

Al treilea grad de interferență îl surprindem printre cuvintele limbajului, filtrarea amplitudinii vibrațiilor corespunzătoare sunetelor verbale și integrarea lor cu sunetele liniei melodice. Savanții muzicieni, compozitorii afirmă (mai cu seamă în legătură cu problema formei muzicale) că există o relaționare reciproc avantajoasă între „melosul poeziei” și „intonația” propriu-zisă. Zona de interferență *intonația muzicală–poezia* se extinde până la granița *sensurilor*. Versul, prin natura sa ritmică și intensitatea emoțională, constituie o melodicitate. Cu atât mai mult, inserat fiind în forme muzicale, versul oferă nu numai melodicitate, ci accentuează *lumea sensurilor*. Interferența muzicii și versului declanșează o gamă variată de sentimente/sensuri. Între această pereche de stimuli (intonație muzicală ↔ vers) se stabilește o relație de concurență, unde fiecare tinde spre același efect. Între intonația muzicală și cea poetică stabilim încă o relaționare productivă. Intonația muzicală rămâne a fi mai constantă după anumite repetări, pe când poezia își schimbă mereu paradigma, venind, de fiecare dată, cu noi sensuri, creând noi tensiuni emoționale. Noile sensuri afectează pozitiv imaginea muzicală și cauzează efectul proactiv al versului literar. Adesea, stimulii verbali și muzicali se schimbă cu locurile. Muzica își schimbă paradigma prin variațiunile melodice, ritmice, armonice, care produc noi efecte asupra versului literar.

În domeniul artei muzicale, comportamentul personalității nu poate fi de natură condiționată, ci obligă a răspunde la stimulii veniți din exterior în mod creativ. Persoanele proactive creează stimulii, reglează complexul stimulatoriu, conservează, dezaproabă, refac, variază, valorifică, reconstruiesc, reconstituie, fie chiar și sub formă de imagini artistice, care nu sunt mai mult decât o lume profund interioară. În capitolele ulterioare vom demonstra posibilitățile formative ale acțiunii muzical-artistice, modelate în baza demersurilor teoretice elaborate în conformitate cu principiul educației personalității proactive.

În rezumat expunem următoarele caracteristici în definirea personalității proactive:

- deprinderea de a alege răspunsuri după împrejurări este axată pe o atitudine selectivă, însoțită de conștiința-de-sine;
- crearea situațiilor cu elemente artistice constituie o calitate individuală ce caracterizează o persoană ca aptă pentru a fi influențată de modelele pozitive;

- a domina impresiile și reprezentările, adică a da prioritate deciziilor conștiente, a stăpâni o gândire critică;
- asumarea responsabilităților determină gradul și cultura comportamentală (comunicativă, perceptivă, de creație) a elevului, ceea ce înseamnă că el este responsabil pentru acțiunea sa;
- a determina anumite situații înseamnă a preîntâmpina erorile, eșecurile și nereușita;
- cultivarea unei gândiri pozitive, începând cu determinarea scopului acțiunii proiectate și terminând cu autoevaluarea rezultatelor obținute.

Referințe:

1. Covey Stephen R. Eficiența în 7 trepte sau un abecedar al înțelepciunii / Traducere și adaptare de G. Argintescu-Amza, retipărită în 1995, 1997. - Timișoara: Editura A.L.L, 1989. - 319 p.
2. Drăgănescu Mihai. Inelul lumii materiale. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989. - 456 p.
3. Orientări contemporane în teoria cunoașterii / Sub red. lui Henry Wald. - București: Editura Academiei de Științe Sociale și Politice a RS România. Institutul de Filosofie, 1976. - 206 p.
4. Moise Constantin. Concepte didactice fundamentale. Vol. I. - Iași: Editura Ankoram, 1996. - 194 p.
5. Алиев Юлий. Когда запоют о наших школах // Музыка в школе. - 1989. - №2. - P.35-41.
6. Леонтьев Анатолий. Избранные психологические произведения. В двух томах, том II / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко, А.А. Леонтьева. - Москва: Педагогика, 1983. - 320 с.

Prezentat la 26.05.2010